

ERFGOED
BIBLIOTHEEK
HENDRIK
CONSCIENCE

Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

Zoekhulp koloniale collectie Congo en Ruanda-Urundi

Korte kennismaking

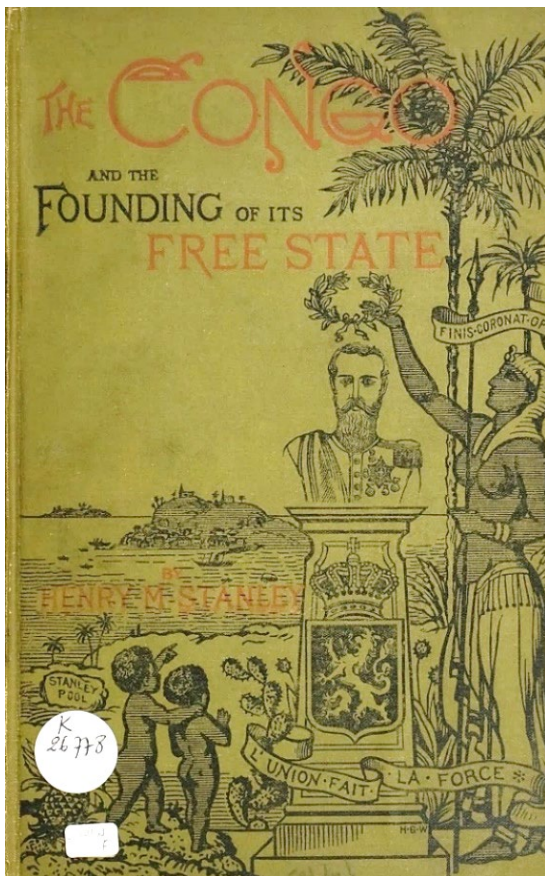
De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience bezit een groot aantal koloniale publicaties over Congo en Ruanda-Urundi. Ze verzamelt al sinds het eind van de negentiende eeuw dit soort boeken en tijdschriften. De publicaties over Congo en Ruanda-Urundi die tijdens de koloniale periode verschenen, zijn nu gebundeld tot één grote deelcollectie. In deze gids leggen we je uit wat je in deze collectie kan vinden, op welke manieren je kan zoeken, en hoe je de boeken en tijdschriften kan raadplegen, in onze leeszaal of digitaal.

Inhoud

Korte kennismaking	2
Over deze zoekwijzer	3
Congo en Antwerpen	6
Wat vind je in de koloniale collectie?	9
Reisverslagen	9
Tijdschriften	10
Missionering	11
Wetenschap	12
Catalogi	14
Nederlandstalig Congoproza	15
Economische exploitatie	16
Europese kritiek	16
Afrikaanse stemmen	17
Zoektips voor de collectie	20
Aanvullende tips	23

Over deze zoekwijzer

Als bewaarbibliotheek met een tot 1980 breed verzamelbeleid heeft de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience een grote verzameling **PUBLICATIES OVER CONGO EN RUANDA-URUNDI UIT DE KOLONIALE PERIODE**. Tot nu toe vormden deze boeken, tijdschriften en kaarten geen afzonderlijk geheel. Met deze zoekwijzer willen we deze verzameling beter in de kijker zetten. Ze gaat immers over een gedeelde geschiedenis: van België en Afrika, kolonisator en gekoloniseerde. Dankzij digitaliseringsbewegingen zoals Google Books of Internet Archive zijn heel wat vroege publicaties ook digitaal beschikbaar. Op deze manier willen we zoveel mogelijk geïnteresseerden, zowel in België als in Congo, de kans bieden om deze gedeelde geschiedenis te bestuderen.

Henry Morton Stanley, *The Congo and the founding of its free state*. Londen, 1885 (EHC K 26778)

De zoekwijzer richt zich op de volledige koloniale periode van Congo. Die is onder te verdelen in de periode van de **ONAFHANKELIJKE CONGOSTAAT (1885-1908)**, de persoonlijke kolonie van Leopold II, en **BELGISCH-CONGO (1908-1960)**, toen de kolonie onder het gezag van de Belgische Staat viel. Ook publicaties die uiting geven aan de Europese interesse in Congo voorafgaand aan de Conferentie van Berlijn (1885) worden meegenomen. Dit zijn voornamelijk reisverslagen en dagboeken van Europese expedities. Daarnaast bevat de deelcollectie ook koloniale publicaties over **RUANDA-URUNDI**, dat tussen 1924 en 1962 Belgisch mandaatgebied was (vandaag Rwanda en Burundi). Deze deelcollectie bestaat in totaal uit **MEER DAN 3000 TITELS**, maar dat betekent allerm minst dat de collectie een volledig beeld geeft van de Belgische kijk op Afrika. Ook in lokale kranten en tijdschriften werd erg veel over de kolonie geschreven. Individuele artikels laten we hier buiten beschouwing. Periodieke publicaties die zich specifiek richten op de kolonisatie van Congo en Ruanda-Urundi worden wel opgenomen.

Een koloniale collectie heeft een **INHERENT PROBLEMATISCH KARAKTER**. De diversiteit aan soorten publicaties staat in schril contrast met de homogeniteit van de auteurs: de overgrote meerderheid van de publicaties in deze collectie zijn geschreven vanuit een Europese, koloniale en vaak mannelijke blik. Inhoudelijk weerspiegelt het materiaal een wereldbeeld en tijdsgeslacht die we als instelling expliciet afkeuren. Het racisme en de witte ‘beschavingsplicht’ die aan de basis liggen van de kolonisering, zijn er schering en inslag. Mensen in Afrika werden oftewel als onbeschaafde barbaren afgeschilderd, oftewel als ‘nobele wilden’ verheerlijkt. Nauwelijks werden zij als gelijkwaardige mensen behandeld. De weinige vrouwelijke auteurs in de collectie schreven vaak vanuit datzelfde Europese superioriteitsgevoel. Congolese stemmen kregen nauwelijks de kans om gepubliceerd te worden, en pas na de Tweede Wereldoorlog (1939-1945) zien we met enige regelmaat de eerste Congolese dagbladen, tijdschriften en boeken verschijnen. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat deze stemmen daarvoor zwegen.

Hermann Habenicht, *Der Congo-Staat und das Freihandelsgebiet:* 1:12.500.000. Gotha, 1885 (EHC K 134694)

Door te kiezen om deze collectie af te bakenen bij 1960/1962 trekken we een **KUNSTMATIGE BREUKLIJN**. Politieke onafhankelijkheid wil niet zeggen dat de (neo)koloniale invloed in Congo, Rwanda of Burundi plots verdween, en in België leefde het koloniale gedachtegoed nog decennialang door. Dat is bijvoorbeeld goed zichtbaar in de literaire fictie over Congo in de jaren na de onafhankelijkheid. Toch is 1960 een erg merkbare cesuur in de collectie van de Erfgoedbibliotheek. Heel wat tijdschriften of organisaties die veel publiceerden hielden op te bestaan na de

Onafhankelijkheid, waardoor het Congocorpus daarna onvermijdelijk een ander karakter krijgt. Omgekeerd zijn er ook heel wat instellingen met koloniale wortels die bleven voortbestaan, al dan niet na een naamsverandering zoals het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren of de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen in Brussel. De Erfgoedbibliotheek wil daarom op termijn ook de publicaties die zij bewaart over Congo, Rwanda en Burundi na 1960 in kaart brengen en zo goed mogelijk ontsluiten. Kritische zelfreflectie over collectievorming, beschrijving en ontsluiting van dit materiaal zijn daar een wezenlijk deel van. Deze deelcollectie en de begeleidende zoekwijzer zijn een eerste stap in dat proces.

De deelcollectie en zoekwijzer kwamen tot stand naar aanleiding van de stage die Casper Van Waesberghe in het voorjaar van 2024 liep bij de Erfgoedbibliotheek onder begeleiding van conservator Marlou de Bont. Voor het maken van de deelcollectie vertrok hij van eerdere inventarisaties door voormalig medewerker Papy Ibula Kabaka en vrijwilliger Nadia Kokou. We willen hen hierbij bedanken voor hun werk, alsook alle experts die de tijd hebben genomen om feedback te geven op een eerdere versie van deze zoekwijzer.

TOT OP VANDAAG BLIJVEN DE SPOREN VAN HET KOLONIALE VERLEDEN VOELBAAR IN DE SAMENLEVING. Het is daarom belangrijk om deze bronnen onder de aandacht van een zo groot en divers mogelijk onderzoekspubliek te brengen, ondanks hun onvermijdelijk problematische karakter. Als wetenschappelijke bewaarbibliotheek willen we onderzoek naar deze cruciale periode zo goed mogelijk ondersteunen.

Congo en Antwerpen

DE GESCHIEDENISSEN VAN ANTWERPEN EN CONGO ZIJN ONLOSMAKELIJK VERBONDEN MET ELKAAR. Toen Leopold II internationale erkenning kreeg als vorst van de Onafhankelijke Congostaat, feliciteerde het Antwerpse stadsbestuur hem als allereerste. De stad hoopte mee te kunnen profiteren van de koloniale handel, een wens die snel in vervulling zou gaan. Antwerpen werd de belangrijkste Europese haven voor ivoor, palmproducten en rubber uit Congo. Vanaf 1890 was de rubberhandel zodanig lucratief dat gedwongen arbeid, verminking en moord niet geschuwd werden als middelen om de productie te verhogen.

Ook Antwerpse bedrijven en individuen deelden in de winsten. De **SOCIÉTÉ ANVERSOISE DU COMMERCE AU CONGO** en de **ANGLO-BELGIAN INDIA RUBBER COMPANY** verkregen enorme concessies van Leopold II en boekten monsterwinsten op de rubberhandel. Een handel die ten koste van vele honderdduizenden Afrikaanse levens ging. De Antwerpse rijke burgerij was ook een ideaal publiek om investeerders te vinden voor het koloniaal project. Het hoeft dus niet te verwonderen dat in 1898 de Antwerpse Kamer van Koophandel een grootse hulde bracht aan Leopold II. Geïnteresseerden konden zich aansluiten bij de **CLUB AFRICAINE D'ANVERS**, een vereniging opgericht door schepen Arthur Van den Nest die de interesse in Congo verder moest aanwakkeren. Ook in de kolonie vergat men Antwerpen niet. In 1890 fuseerde het militaire station Bangala met een aangrenzende missiepost. De nieuwe basis heette voortaan Nouvelle-Anvers.

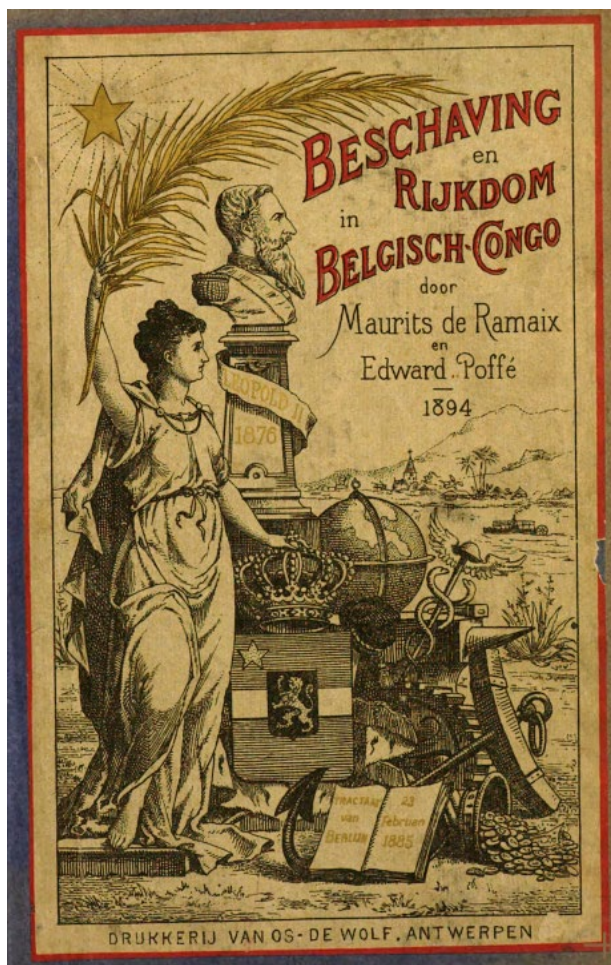

Le Congo à l'exposition universelle d'Anvers 1894. Brussel, 1894 (EHC 688458).

Antwerpen speelde ook een belangrijke rol voor het imago en de uitstraling van de kolonie. Vanaf het midden van de negentiende eeuw waren de **WERELDTENTOONSTELLINGEN** grootse internationale evenementen van Europese zelfverheerlijking. Het vooruitgangdenken, de bloeiende handel, de kunsten én de koloniale ambities van de (hoofdzakelijk Europese) mogendheden werden er uitgesteld. Antwerpen was driemaal de gaststad van een tentoonstelling (in 1885, 1894 en 1930), en driemaal speelde Congo een belangrijke rol. Omdat de Belgische staat tot 1908 zelf geen

kolonie had, werd de organisatie van het koloniale gedeelte tijdens de eerste twee Expo's toevertrouwd aan Leopold II en zijn kring zodat een kleine groep koloniale zelf het narratief in handen had. Die besliste om Congolezen naar Antwerpen te halen en tentoon te stellen in een zogenaamde 'mensenzoo', ter vermaak van het Europees publiek. Sommigen van hen overleefden de reis niet. Het is één van de donkerste bladzijden uit de geschiedenis van de stad.

Ook de Wereldtentoonstellingen in **ANDERE BELGISCHE STEDEN**, zoals Gent (1913), Brussel (1897, 1910, 1935 en 1958) en Tervuren (ook in 1897 en 1910) focusten in variërende mate op de kolonisatie. Zelfs tijdens Expo 58, twee jaar voor de Congolese Onafhankelijkheid, werden Congolezen getoond aan het publiek in een nagebouwd Afrikaans 'dorp'. Dat terwijl Congolese 'évolués' zelf werden uitgenodigd op de Expo als belichaming van de zogenaamde beschaving die de kolonisator had gebracht.

Afb. 6 – Maurice de Ramaix en Edward Poffé, *Beschaving en rijkdom van Belgisch-Congo*. Antwerpen, 1894 (EHC K 21436)

Ook vandaag de dag is de **KOLONIALE ERFENIS** is nog steeds zichtbaar in Antwerpen, al kwam daar tot nu toe nog weinig kritiek op. Een aantal straatnamen op het Zuid verwijzen naar koloniale 'pioniers', en ook enkele monumenten herinneren aan vroege koloniale. Het monument voor militair expeditieleider Camille Coquilhat in het Albertpark, het monument voor Belgisch-Congo in het Stadspark en het standbeeld van missionaris Constant De Deken in Wilrijk zijn nog tastbare relictten van de toenmalige koloniale fascinatie in Antwerpen. Meer indirect zijn de statige

burgerwoningen of pakhuizen van koloniale bedrijven een neerslag van het economische voordeel dat de stad haalde uit de kolonisatie. Ook de voormalige Koloniale Hogeschool en het Instituut voor Tropische Geneeskunde waren er gevestigd. In het eerste gebouw zetelt vandaag het rectoraat van de Universiteit Antwerpen, het Tropisch Instituut bestaat nog steeds. Het Antwerpse Volkskundemuseum bezat vanaf het begin van de twintigste eeuw ook een uitgebreide collectie objecten uit Congo, waarvan het grootste deel uit de collectie van verzamelaar Henri Pareyn kwam. Deze objecten zijn nog steeds in het bezit van de stad, en worden tegenwoordig bewaard in het MAS.

In deze context moet ook de **VERWERVING VAN DE BIBLIOTHEEKCOLLECTIE** worden gezien. Bij de Antwerpse burgerij heerste een grote fascinatie voor de kolonie, en ook na 1908 werd nog vaak bewondering geuit voor de 'pioniers' van Leopolds Congostaat. Het merendeel van de publicaties in deze collectie zijn verworven tijdens de koloniale periode. Dat getuigt van de toen heersende tijdsgeest. Als Antwerpse stadsbibliotheek met de ambitie om een 'universele' kenniscollectie voor haar inwoners uit te bouwen begon de Erfgoedbibliotheek met verzamelen over de kolonie vanaf het moment dat Antwerpen ermee in contact kwam. Daarbij richtte zij zich specifiek op koloniale publicaties relevant voor de stad, zoals boeken over de havenactiviteit en op Nederlandstalige (koloniale) literatuur. De bibliotheek bewaart overigens ook de privécollectie van voormalig minister van Koloniën en oprichter van de Koloniale Hogeschool Louis Franck, waarin uiteraard ook heel wat koloniale werken te vinden zijn. Het verzamelbeleid van de Erfgoedbibliotheek op het gebied van koloniale publicaties tijdens de kolonisatie van Congo en hun herkomst verdienen een apart onderzoek.

Wat vind je in de koloniale collectie?

De koloniale publicaties over Congo en Ruanda-Urundi zijn qua genre en inhoud enorm divers. Het gaat bijvoorbeeld over Europese expeditieverlagen, natuurwetenschappelijke werken, koloniale antropologie, literair proza, kaarten, tijdschriften, catalogussen van de werelddtentoonstellingen, theaterstukken, maar ook kritische werken. Een harde grens tussen de genres is niet altijd te trekken. Vaak spreekt de catalogus over 'landelijke documentatie' als het gaat over een meer algemene beschrijving van een streek of regio. De publicaties zijn bijna altijd gekleurd door een Europees, koloniaal perspectief. Zowat alle uitgaven tot 1900 zijn gedigitaliseerd, en ook heel wat andere latere boeken zijn **DIGITAAL BESCHIKBAAR**. Publicaties van de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen zijn bijvoorbeeld meestal ook online raadpleegbaar.

Afb. 7 – Marc de Montpellier d'Annevoie, *Deux ans au Katanga: notes et impressions*. Brussel, 1922 (EHC K 44586). De auteur was missionaris in Kansenia, Katanga tot aan zijn dood in 1931.

Reisverslagen

DE OUDSTE PUBLICATIES ZIJN BIJNA UITSLUITEND VERSLAGEN VAN EUROPESE EXPEDITIES NAAR HET AFRIKAANSE BINNENLAND. Symbolisch start deze collectie met een vertaling van het verslag van James Hingston Tuckey (1821), die in 1816 tevergeefs de Kongorivier op wilde varen. Het gevolg van de mislukte expeditie was vooral een grotere Europese interesse in het Congolese binnenland. Voor de ambities van Leopold II waren de verschillende reizen van **HENRY MORTON STANLEY** erg belangrijk, waarvan meerdere verslagen in vertaling beschikbaar zijn. De publicaties van geograaf **ALPHONSE-JULES WAUTERS** en officier **CHARLES LEMAIRE** steunden eveneens de aanspraak van Leopold II op Afrika. Na de Belgische overname kwam een ware golf van reisverslagen en toeristische relazen op gang,

bijvoorbeeld van de Belgische schrijfster **MARIE GEVERS** of journaliste **MADELEINE MIGEON**. Meestal zijn deze verhalen erg gekleurd en geven ze een stereotiep beeld van de kolonie, haar bewoners en de zogenaamde plicht van de Europeanen om er beschaving te brengen.

Tijdschriften

Veel publicaties uit de periode van de Congostaat zijn algemene beschrijvingen van de regio die tegelijkertijd de aantrekkelijkheid van de kolonie voor Belgische investeerders moesten vergroten. Ook enkele tijdschriften hielpen daarbij. De belangrijkste waren het **BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ ROYALE BELGE DE GÉOGRAPHIE** (EHC K 19628) en **Le MOUVEMENT GÉOGRAPHIQUE** (EHC K 20605),¹ propagandatijdschriften die rapporteerden over de vroege verkenning van het Congolese binnenland. Vanaf 1885 startte ook het **BULLETIN OFFICIEL DE L'ÉTAT INDÉPENDANT DU CONGO** (EHC 780484), het staatsblad van de kolonie. Enkele jaren later startten **LE CONGO ILLUSTRÉ** (EHC K 122048) en **LE MOUVEMENT ANTIESCLAVAGISTE** (EHC E 48772). Dat laatste was een blad van de *Société anti-esclavagiste belge*. Het afschaffen van de slavenhandel in het oosten van Afrika was namelijk een veelvoorkomend argument om de kolonisatie te rechtvaardigen.

Voorpagina van het eerste nummer van **Le Mouvement Géographique** (Brussel, 1884), een blad dat de kolonisatie moest ondersteunen en enthousiasme aanwakkeren (EHC K 20605).

¹ Na iedere vermelding van een specifieke publicatie vermelden we ook het catalogusnummer. In de catalogus kun je zoeken op deze catalogusnummers via de zoekleutel 'plaatskenmerk'.

Na 1908 trachtte België de kolonie bekender te maken bij het bredere publiek en de kritiek op het bewind van Leopold II weg te wuiven. Zeker na de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) steeg het aanbod aan populaire tijdschriften over Afrika. Een groot aantal daarvan werd ook in Antwerpen uitgegeven, zoals *L'ESSOR COLONIAL ET MARITIME* (EHC B 70530), *KONGO OVERZEE* (EHC K 75728) of *NIEUW AFRIKA* (EHC K 140636), het blad van de Missionarissen van Afrika (ook wel gekend als de Witte Paters). Van latere datum was *INFOR CONGO* (EHC E 177458), dat na de Tweede Wereldoorlog het imago van 'modelkolonie' moest verspreiden. Naast de genoemde tijdschriften zijn ook heel wat meer gespecialiseerde koloniale bladen aanwezig in de collectie, maar deze zijn lang niet altijd even volledig. Oudere tijdschriften zijn vaak digitaal te raadplegen op Google Books of BelgicaPress.

Missionering

Een derde belangrijke pijler van het koloniaal beleid, naast de vorst en het kapitaal, was de **KATHOLIEKE KERK EN HAAR MISSIES**. Ook zij zijn in de Erfgoedbibliotheek goed vertegenwoordigd: tijdschriften van enkele van de meeste actieve groepen in Congo zijn aanwezig in de collectie. Dit zijn bijvoorbeeld de Witte Paters, de Jezuiten, de Redemptoristen, de Kapucijnencongregatie in Antwerpen en de Scheutisten (ook wel de Congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria, de eerste Belgische missionarissen actief in Congo). Een van de vroege promotoren van de Belgische missies was pater **ALEXIS GOCHET**. Ook tijdens de Belgische periode werd nog erg veel vanuit de missies gepubliceerd voor een Belgisch publiek. De vrouwelijke congregaties, zoals de Witte Zusters, volgden vaak erg snel op hun mannelijke collega's. Ook zij schreven hun ervaringen in de kolonie neer, al bleven zij vaak anoniem. De identiteiten van auteurs **ZUSTER ALENA**, **SOEUR MARIE-GODELIEVE** en **UNE SOEUR DE CHARITÉ DE GAND** zijn niet geweten.

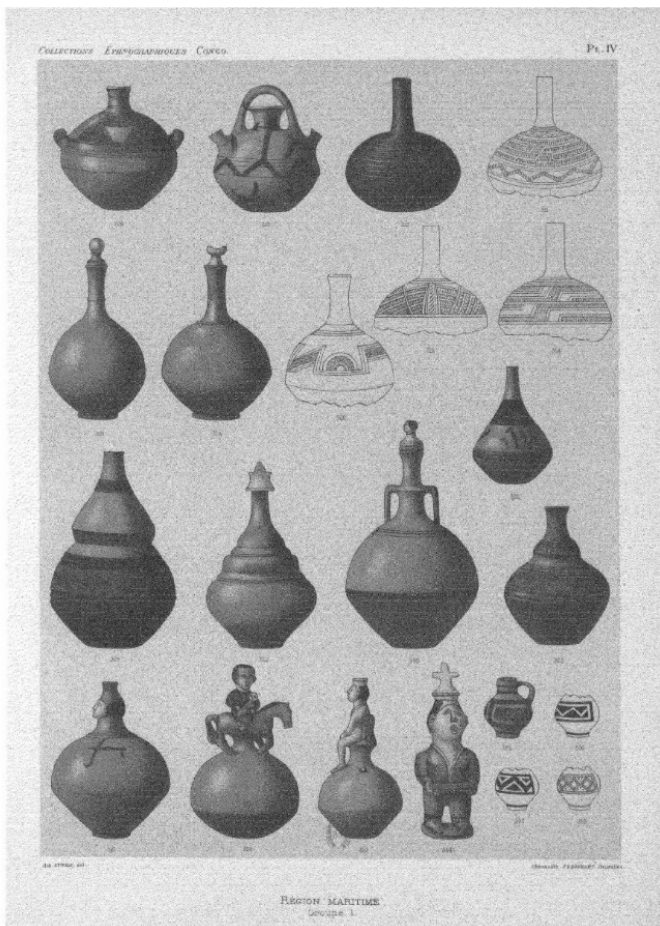
Les R. P. Jésuites Bovy et de Hert, les Sœurs Notre-Dame de Namur, et les frères Van Houtte, de Sadeleer, Coppens et Henrycy. (Voir page 218.)

Illustratie uit Alexis M. Gochet, *Soldats et missionnaires au Congo de 1891 à 1894*. Brugge, 1894 (EHC 678305)

Wetenschap

Na de officiële erkenning nam ook de **WETENSCHAPPELIJKE INTERESSE** in Congo alsmaar toe. Vooral op het vlak van **GEOGRAFIE** is de collectie goed vertegenwoordigd. De Erfgoedbibliotheek bezit bijna honderd kaarten van Congo van Ruanda-Urundi uit de koloniale periode. Belangrijk om te vermelden is de immense **ALGEMENE ATLAS VAN CONGO EN VAN RUANDA-URUNDI** (EHC K 140638) uit 1948, die in 26 delen een overzicht biedt van de koloniale kennis uit deze periode. Een ander sleutelmoment is toen het **MUSÉE DU CONGO IN TERVUREN** werd opgericht in 1898 (de voorloper van het huidige AfricaMuseum). Het museum stimuleerde koloniaal onderzoek, terwijl het tegelijkertijd als belangrijk propagandamiddel van Leopold II en later België diende. Heel wat natuurwetenschappelijke en antropologische werken werden er gepubliceerd, niet zelden door auteurs die nooit een voet in Afrika hadden gezet of al hun informatie via tussenpersonen kregen.

Op het vlak van dierkunde droegen zoöloog **GEORGE A. BOULENGER**, missionaris en amateur-entomoloog **GUSTAAF HULSTAERT** en museumdirecteur **HENRI SCHOUTEDEN** het meeste bij aan de collecties. **EMILE DE WILDEMAN** is dan weer dé botanicus bij uitstek voor Congo, maar ook **FRANS M. C. VERMOESEN**, **JEAN-PAUL LEBRUN** en **PIERRE STANER** leverden veel bijdragen. **ALFRED SCHOEP**, **EDMOND POLINARD**, **HENRI BUTTGENBACH** en **MAURICE ROBERT** specialiseerden zich op hun beurt in de geologie van de kolonie. **EDMOND DARTEVELLE** was de belangrijkste Belgische paleontoloog in Congo en **MAURICE BEQUAERT** was zijn evenknie in de archeologie. Congolese stemmen zijn hier opnieuw niet vertegenwoordigd, alhoewel lokale expertise onontbeerlijk was voor iedere publicatie van deze auteurs.

Illustratie uit een van de vroegste catalogussen van het Musée du Congo (nu AfricaMuseum). Théodore Masui en Amédée Lynen, *Les collections ethnographiques du Musée du Congo*. Brussel, 1899 (EHC G 94937)

De verschillende **GROEPEN EN CULTUREN IN CONGO** wekten al snel belangstelling op. Koloniale ambtenaren of missionarissen ter plekke maakten de eerste amateurbeschrijvingen van (een deel van) de Afrikaanse bevolking voor het thuispubliek. Ook vanuit België schreven auteurs werken over mensen die zij zelf nog nooit hadden gezien. Pas na de Eerste Wereldoorlog kwam een systematische koloniale antropologie ter plekke op gang, niet zelden met het doel om deze groepen in rigide categorieën op te delen die racisme en discriminatie alleen maar in de hand hielpen. Vandaag zijn deze visies achterhaald. Naast de verschillende **ETNOGRAFISCHE CATALOGUSSEN VAN HET MUSEUM IN TERVUREN**, zijn de publicaties van **JOSEPH MAES**, **LEO BITTREMIEUX** en **NATAL DE CLEENE** goed vertegenwoordigd in de collectie. Dat antropologische interesse vaak samenging met een westers superioriteitsgevoel blijkt bijvoorbeeld uit het werk van **OLGA BOONE**. Een opvallend werk is verder **PLACIDE TEMPELS' BANTOE-FILOSOFIE** (EHC A 95669:4), dat een poging doet om een impliciete filosofie te vinden voor de verschillende bevolkingsgroepen van Sub-Sahara Afrika.

Titelblad van de eerste Nederlandstalige uitgave van Placide Tempels' *Bantoe-filosofie*. Antwerpen, 1946 (EHC A 95669). De inleiding werd verzorgd door de taalkundige Amaat Bursens.

Sterk aansluitend bij de antropologische publicaties zijn de verschillende werken op het vlak van taalkunde, van praktische woordenboeken tot gespecialiseerde dialectstudies. Onvermoeibaar was vooral **AMAAT BURSENS** in het publiceren over de verschillende talen in het Congobekken, met name de Luba-talenfamilie. Opmerkelijk genoeg zijn het vaak protestantse missionarissen die de eerste woordenboeken en grammatica's uitgaven, zoals **HENRY CRAVEN, MR. & MRS. WILLIAM HOLMAN BENTLEY** en **WALTER HENRY STAPLETON**. Opvallend is de *Dictionnaire Kiluba-français* (EHC G 147123:[C,1],7), die de Belgische missionaris Ernest van Avermaet samen met **BENOIT MBUYA** publiceerde. Het is uitzonderlijk dat een Afrikaanse medewerker erkend wordt als auteur in een koloniaal wetenschappelijk werk.

De Congolese talen zorgden ook voor beroering in België. Daar was de taalstrijd volop losgebarsten, en de **VLAAMSE BEWEGING** was ondertussen getransformeerd in een politieke

beweging. Interessant is hier het feit dat de vele Nederlandstalige missionarissen vaak pleitten voor koloniaal onderwijs in de moedertalen van de Congolezen, naar analogie met de taalstrijd in het Belgische onderwijs. Zo werd de taalkwestie getransporteerd naar de kolonie, wat ook daar tot publicaties leidde. **ZUIDERKRUIS** (EHC B 168389) of **BAND** (EHC 663025) waren bijvoorbeeld tijdschriften specifiek gericht op Vlamingen die vaak de ongelijke behandeling tussen Nederlandstalige en Franstalige koloniale hekelde. Over de discriminatie tegen Afrikanen schreven ze vaak geen woord.

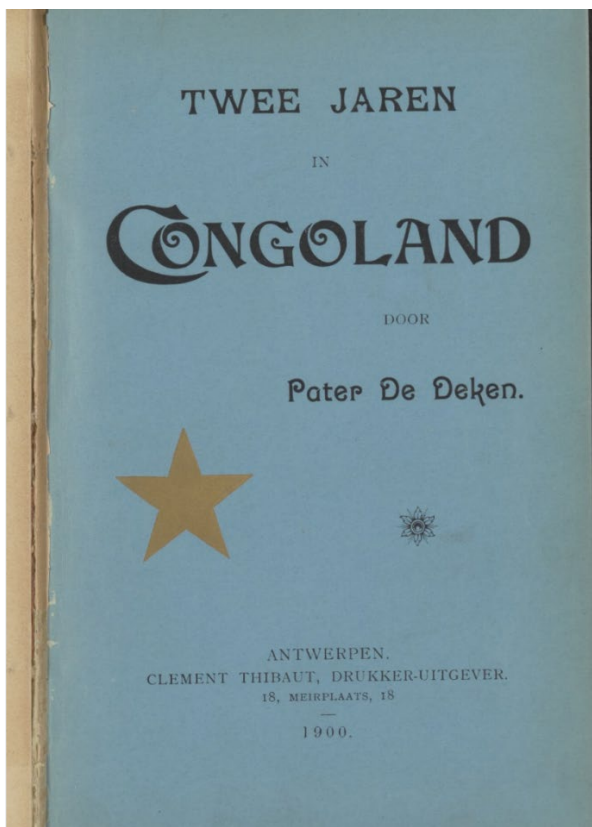
Catalogi

De oprichting van het museum over Congo in Tervuren was een rechtstreeks gevolg van de **WERELDTENTOONSTELLING** in Brussel en Tervuren van 1897, die als doel had om de kolonie van Leopold II te promoten en kritiek af te wimpelen. Deze propaganda begon met de Expo in Antwerpen van 1885, waarvan de kolonel en rechterhand van Leopold **ALBERT THYS** de catalogus voor het koloniale gedeelte opstelde. Ook de catalogussen van verschillende latere werelddtentoonstellingen zijn aanwezig in de Erfgoedbibliotheek, zoals die van 1894 in Antwerpen, de Brussels-Tervuurse expo's van 1897 en 1910 en van Expo 58 op de Heizel. De **ANTWERPSE WERELD-TENTOONSTELLING VAN 1930** is uitzonderlijk goed vertegenwoordigd in de collectie. Verschillende gidsen, brochures, plannen en luxecatalogussen zijn er te vinden. Speciale aandacht verdient ook het **KUNSTBOEK LE CONGO BELGE** (EHC H 29165), uit 1913, een uitgave met reproducties van de reusachtige landschapsdoeken die de schilders Paul Mathieu en Alfred Bastien maakten voor een panorama in het koloniaal paviljoen van de Gentse Werelddtentoonstelling van 1913. Nadien werden de doeken nog meerdere keren hergebruikt, waaronder ook tijdens de tentoonstelling van 1930. Momenteel worden deze doeken digitaal ontsloten door het [filmEU-project Congo VR](#).

Via de kolonisering kwamen Europeanen ook in aanraking met de grote verscheidenheid aan **AFRIKAANSE KUNSTVORMEN**. Muziekinstrumenten, krachtbeelden en maskers werden geleidelijk aan naar Europa getransporteerd via de Antwerpse haven, waar gretige verzamelaars ze aan hun collectie toevoegden. Uit de archiefbronnen is het vaak niet duidelijk of deze voorwerpen al dan niet met geweld zijn ontvreemd, maar dagboekfragmenten en reisverhalen laten blijken dat dit zeker niet uitzonderlijk was. **IN BELGIË ONTSTOND PAS VANAF DE JAREN 1920 EEN WAARDERING VOOR DEZE VOORWERPEN ALS KUNST**, niet zozeer als gebruiksvoorwerpen. Een vroege aanzet is de speciale editie van het kunsttijdschrift **LA NERVIE** uit 1926 gewijd aan Congolese objecten, geredigeerd door Gaston-Denys Périer. Twee jaar later werd de collectie van verzamelaar **HENRI PAREYN** geveild na zijn overlijden. Meer dan tweeduizend objecten werden samen voor een bedrag van bijna twee miljoen Belgische frank geveild. Ook op de volgende Werelddtentoonstellingen en Koloniale Beurzen zou er meer aandacht komen voor Afrikaanse Kunst. Spilfiguur vanaf de jaren 1930 is, naast Périer, ongetwijfeld **FRANS OLBRECHTS**, een antropoloog die zich inzette voor de promotie en appreciatie van Afrikaanse kunstvormen. Olbrechts was bijvoorbeeld een van de organisatoren van een tentoonstelling van Congolese objecten in de Antwerpse Stadsfeestzaal in 1938. De catalogus van deze tentoonstelling, en van verschillende andere expo's en veilingen zijn te raadplegen in de bibliotheek.

Nederlandstalig Congoproza

Onder de missionarissen zitten ook de eerste Belgen die **NEDERLANDSTALIGE LITERATUUR OVER CONGO** schreven. Het is vaak de eerste kennismaking met de kolonie voor een Nederlandstalig publiek. Uit de periode van de Onafhankelijke Congostaat is pater **CONSTANT DE DEKEN** de bekendste. Hij publiceerde in 1900 zijn *Twee jaren in Congoland* (EHC K 23185), en kreeg postuum een standbeeld in Wilrijk. Andere vroege auteurs zijn **JULES GARMYN** (*Veertien jaren in den Congo*, 1904; EHC K 56166) en koloniaal ambtenaar **PIETER DANCO** (*Ook een ideaal*, 1896; EHC C 24452:100). Uit de vroege periode is **DE ZWARTE KOST** (EHC C 26451:107) **VAN CYRIEL BUYSSE** uit 1898 ongetwijfeld de opvallendste roman omwille van zijn antikoloniale houding, maar ook **HENRI VAN BOOVENS** *TROPENWEE* (EHC 667509) uit 1904 is allesbehalve positief.

Constant De Deken, *Twee jaren in Congoland*. Antwerpen, 1900 (EHC K 23185). Deze roman bood een erg stereotiep en racistisch beeld van de Afrikaanse bevolking en had niets dan lof voor de kolonisatie.

Naarmate er meer Belgen naar Afrika trokken, werd er steeds meer in het Nederlands geschreven, en wisten enkele auteurs zelfs een hele carrière op te bouwen rond hun koloniale literatuur. Twee namen bij uitstek zijn **SYLVA DE JONGHE** en **FRANS DEMERS** (alias J. M. Elsing na 1945), die allebei erg veel romans en theaterteksten over Congo publiceerden. Ook literaire zwaargewichten als **GERARD WALSCHAP** schreven over Congo. Hij bracht in 1953 *Oproer in Congo* (EHC C 155656) uit, geïnspireerd door zijn reis na het overlijden van zijn broer Alfons die er missionaris was. Vanaf de Belgische overname verschenen ook de eerste jeugdboeken, bijvoorbeeld van **ADOLF VERREET**, **HILDA CASTEELS** of **LO VERMEULEN**. **ELSA VAN HAGENDOREN** voorzag deze kinderboeken regelmatig van illustraties. Uit nagenoeg alle koloniale literatuur over Congo spreekt (impliciet) een geloof in de witte beschavingsplicht en de uiteindelijke goedheid van het koloniale systeem. Een belangrijke uitzondering tijdens de Belgische periode is **RENÉ POORTMANS' MOEDER IK STERF** (EHC C 91193) uit 1937 en zijn opvolger **ZON IN HET ZENITH** (EHC 698592) uit 1939. Poortmans valt er snoeihard de uitbuiting door mijnmaatschappijen als de *Union Minière du Haut Katanga* aan. Tweede schuldige is de koloniale overheid die toekijkt. Poortmans' werk zou echter, samen met de eerder genoemde titels

van Van Booven en Buysse, lang de uitzondering op de regel blijven. Luc Renders' *Koloniseren om te beschaven* (EHC 847527) uit 2019 biedt een vollediger overzicht van het Nederlandstalig Congoproza tot 1960.

Ook enkele **THEATERSTUKKEN** over de kolonie zijn terug te vinden in de collecties van de Erfgoedbibliotheek. Vaak waren dit propagandastukken gefinancierd door bijvoorbeeld de *Société antie-slavagiste belge*. Voorbeelden zijn *In den Congo: anti-slavernistisch en nationaal drama* (EHC 618355) uit 1892 van de Sint-Truidense schrijver August Swennen of *Naar Congo's zielenveld: missiespel* (EHC C 57523:[159]) uit 1930 van Aloïs Pas. De aanwezigheid van Congo in verschillende **POPULAIRE LIEDBLADEN** zoals de *Liederencourant* (EHC 781510) van omstreeks 1900 bewijst dat men ook in de populaire cultuur met de kolonisatie in aanraking kwam.

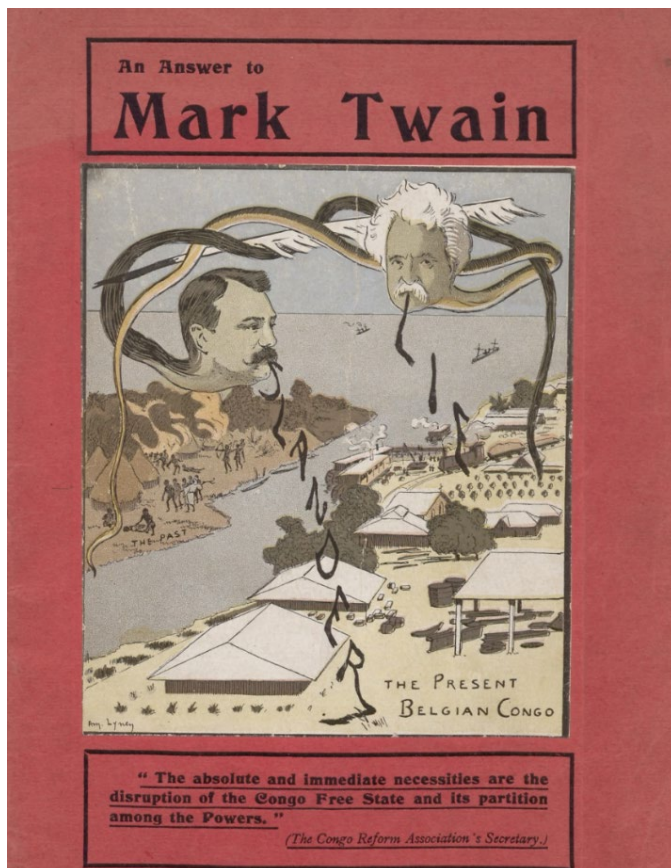
Economische exploitatie

Tot slot bezit de Erfgoedbibliotheek een groot aantal meer **ALGEMENE WERKEN** zoals geschiedenissen, beschrijvingen van grote en kleine regio's of koloniale biografieën. Grote overzichtswerken van historicus Hans van Werveke wisselen af met meer lokale beschrijvingen zoals die van Whyms, pseudoniem van journaliste Hélène Guillaume. Veel studies stonden rechtstreeks in dienst van de economische exploitatie van de kolonie. De reeks die het **BELGISCH MINISTERIE VAN KOLONIËN** tussen 1924 en 1930 uitgaf over de verschillende grondstoffen en landbouwproducten uit Congo onderstreept dit. Daarnaast zorgden het **INSTITUT ROYAL COLONIAL BELGE** (IRCB, de latere Academie voor Overzeese Wetenschappen) en het **INSTITUT NATIONAL POUR L'ÉTUDE AGRONOMIQUE DU CONGO BELGE** (INEAC) voor een constante stroom publicaties die de uitbouw van de koloniale infrastructuur moest ondersteunen. Onder impuls van toenmalig Minister van Koloniën Louis Franck werd in 1920 de **KOLONIALE HOGESCHOOL VAN BELGIË** gesticht in Antwerpen. Zowel Franck als de hogeschool publiceerde erg veel om jonge mannen aan te sporen om een koloniale carrière te beginnen. Ook grote **REFERENTIEWERKEN** zoals het *Répertoire de la presse du Congo belge (1884-1958) et du Ruanda-Urundi (1920-1958)* (EHC 812308) of de *Bibliographie ethnographique du Congo belge et des régions avoisinantes* (EHC B 76962:I) zijn aanwezig in de Erfgoedbibliotheek.

Europese kritiek

De grote aanwezigheid van koloniale stemmen in de koloniale collectie wil niet zeggen dat tegenstemmen volledig afwezig zijn. Eén van de vroegste literaire critici was de reeds vermelde **CYRIEL BUYSSE** met *DE ZWARTE KOST* (EHC C 26451:107) uit 1898. Dat de internationale kritiek op het koloniale project van Leopold, zeker vanuit Britse hoek, vanaf 1903 steeds grotere proporties begon aan te nemen is goed merkbaar in de collectie. Belangrijk zijn hier **HENRY FOX BOURNE**, **ROGER CASEMENT** en **EDMUND D. MOREL**. Morel en Casement zouden als oprichters van de *Congo Reform Association* de meest onvermoeibare critici worden van Leopolds beleid in Afrika. Hun belangrijkste publicaties zijn ook beschikbaar in de collectie van de Erfgoedbibliotheek. Literair gezien is **MARK TWAIN'S KING LEOPOLD'S SOLILOQUY (1905)** (EHC K 58576) de belangrijkste aanval op de gruwel in de Onafhankelijke Congostaat. De Erfgoedbibliotheek bezit een herdruk van dit werk uit 1907 met een voorwoord van Edmund Morel.

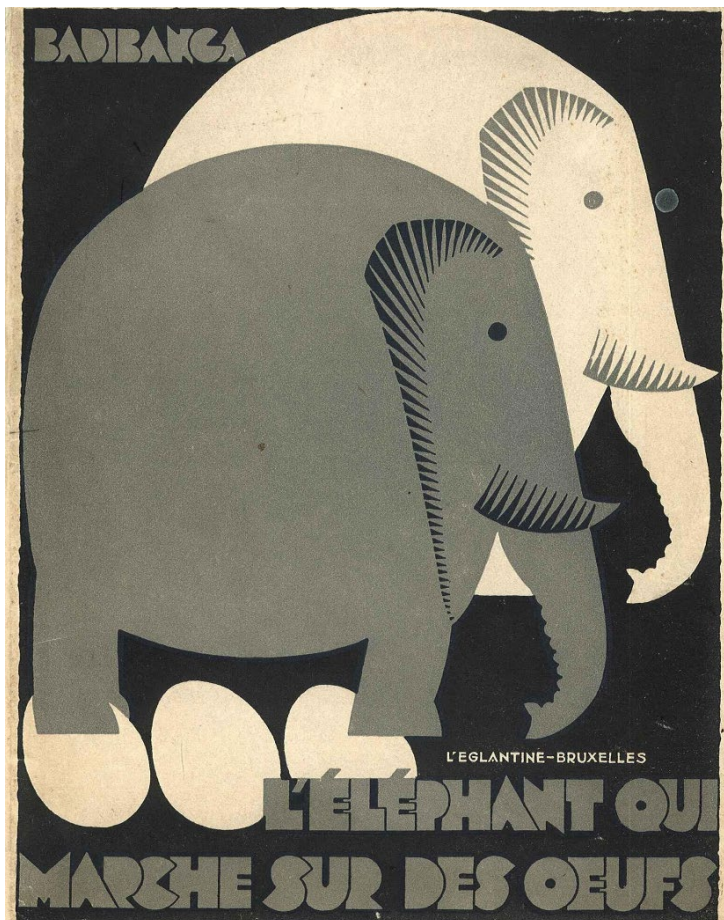
Afb. 14 – Titelpagina van een anonieme publicatie die Leopold II verdedigde, met Morel en Twain afgebeeld als slangen. *An answer to Mark Twain*. [c. 1906] (EHC 575241).

Met de aanhoudende buitenlandse kritiek steeg ook de binnenlandse druk op Leopold. In 1905 stelde hij zelf een onderzoekscommissie samen die tot zijn verrassing de gruweldaden onder zijn bewind bevestigde. Nog meer ophef was het gevolg. Ook de belangrijkste Belgische tegenstanders zijn vertegenwoordigd in de collectie, zoals jezuïet **ARTHUR VERMEERSCH**, jurist **FÉLICIEN CATTIER** of socialist **EMILE VANDERVELDE**. De kritieken van Vermeersch en Cattier zijn echter niet zozeer gericht op de mishandeling van de Congolese bevolking, maar hekelen net het ondemocratisch bestel van de Congostaat en pleiten vooral voor een Belgische overname. Zij zorgden er mee voor dat de Belgische regering zich genoodzaakt zag om in te grijpen, met in 1908 de overdracht van de kolonie tot gevolg. Een groot aantal publicaties uit de jaren 1900 droeg bij aan het debat rond *la question Congolaise*. De collectie is dus ideaal voor het bestuderen van de verschillende Europese visies op het koloniaal project, al werden in deze periode enkel Europese stemmen gehoord, geen Congolese.

Afrikaanse stemmen

In vergelijking met de Europese koloniale blik is die **VAN CONGOLESE, RWANDESE OF BURUNDESE SCHRIJVERS AMPER AANWEZIG IN DE KOLONIALE PERIODE**. Dat hoeft ook niet te verbazen, want kansen om te publiceren kregen zij nauwelijks. Wel droegen ze al vanaf het begin van de kolonisatie bij aan de publicaties van Europese auteurs. In het bijzonder verschenen vanaf de jaren 1920 meer en meer

boeken waarin **AFRIKAANSE VERHALEN, POËZIE EN ANDERE ORALE TRADITIES** werden opgeschreven en uitgegeven. Eerst gebeurde dit nog door missionarissen, nadien kregen ook taalkundigen meer interesse (zoals de eerder vermelde Amaat BursSENS, maar ook Olivier de Bouveignes of Leo Bittremieux).

Titelpagina van Thaddée Badibanga's *L'éléphant qui marche sur des œufs*. Brussel, 1931 (EHC 532322). Met illustraties door kunstenaar Djilatendo. Het boek bevat een reeks dierenverhalen en is één van de eerste gedrukte publicaties van een Congolese auteur.

Pas in 1931 duikt in de collecties van de Erfgoedbibliotheek voor het eerst een boek op van een Congolese auteur dat onder eigen naam verschijnt. *L'ÉLÉPHANT QUI MARCHE SUR LES OEUFS* (EHC 532322) is een prachtig uitgegeven boek met dierenverhalen, verteld door **THADDÉE BADIBANGA** en geïllustreerd door kunstenaars **DJILATENDO** en **ALBERT LUBAKI**. Het is één van de allereerste gedrukte publicaties van een Congolese auteur, waarvan EHC een gelimiteerde luxe-uitgave bezit. Lang is men in Europa sceptisch geweest of de auteur wel bestaan heeft, maar onderzoek naar de briefwisseling van Gaston-Denys Périer en Georges Dulonge (de Belgische auteurs van het voorwoord) heeft deze twijfels weggewerkt. Badibanga zou een jaar na de uitgave trouwens een prijs van de Académie Française winnen. **NELE MARIANS** *LES GRANDS FAITS DE L'HISTOIRE DU PAYS WALLON* (EHC K 158171) uit 1944 is de enige andere monografie voor 1945 van een persoon met Congolese roots in de collectie. Marian zou vooral bekend worden met haar poëzie uit de jaren 1930. De Erfgoedbibliotheek bezit haar literaire werk vooralsnog helaas niet.

Het zou tot de Tweede Wereldoorlog duren voordat de **KOLONIALE PERS** toegankelijker werd voor Congolezen. Tijdens het interbellum konden Congolezen praktisch enkel in de katholieke tijdschriften schrijven, zoals *LE COURRIER D'AFRIQUE* (B 117404). Na de oorlog werd het statuut van 'évolué' ingevoerd voor Congolezen die een opleiding hadden genoten en de 'Europese levensstijl' hadden overgenomen. Het waren vaak zij die de eerste redacteurs werden van belangrijke tijdschriften, zoals *LA VOIX DU CONGOLAIS* (EHC B 252870) waarvan **ANTOINE-ROGER BOLAMBA**

hoofdredacteur was. Bolamba bracht ook enkele eigen werken uit, waarvan zijn *Premiers essais* (EHC C 130703) uit 1947 en *Etudes sociales: les problèmes de l'évolution de la femme noire* (EHC E 145808) uit 1949 in de Erfgoedbibliotheek bewaard worden. Bolamba zou Staatssecretaris worden in de eerste regering van het onafhankelijke Congo.

PATRICE LUMUMBA, oprichter van de *Mouvement National Congolais* en allereerste premier van het land, was voor de onafhankelijkheid eveneens actief als journalist. Hij richtte het **WEEKBLAD CONGO** (EHC B 266965:944) op en nadien **L'INDÉPENDANCE** (EHC B 266965:954), het blad van de MNC. Ook een typoscript met enkele van zijn toespraken, **PROPOS (1960)**, is beschikbaar in de collectie (EHC E 190711). Het uiterst belangrijke manifest van het tijdschrift **CONSCIENCE AFRICAINE** (EHC E 171694) uit 1956 is eveneens aanwezig in de bibliotheek. Hoofdredacteur en latere voorzitter van de Congolese Senaat **JOSEPH ILÉO** schreef het pamflet als antwoord op het *Dertigjarenplan voor de politieke ontvoogding van Belgisch Afrika* (1955) van Jef van Bilsen, dat politieke onafhankelijkheid voor Congo in 1985 voor ogen had. Ook **L'ESSOR DU CONGO** (EHC B 117009), het belangrijkste blad van Katanga, is beschikbaar. Belangrijk om te weten is echter dat deze tijdschriften vaak slechts fragmentarisch aanwezig zijn in de collecties. Meer volledige reeksen zijn te vinden in de KBR in Brussel en het AfricaMuseum in Tervuren.

Monografieën van Afrikaanse auteurs komen helaas zelden voor in de koloniale collectie. Opmerkelijk is de relatief grote aanwezigheid van **RWANDESE AUTEURS**. De klerk **JOSEPH SAVERIO NAIGIZIKI** publiceerde in 1950 *Escapade Ruandaise* (EHC 705945), één van de vroegste Franstalige Rwandese romans. Daarnaast bezit de bibliotheek enkele werken van de invloedrijke Rwandese filosoof, dichter en historicus **ALEXIS KAGAME**, zoals zijn *La poésie dynastique au Rwanda* (EHC A 115217) uit 1950 en *La divine pastorale* (EHC F 156576) uit 1952. In 1958 publiceerde politicoloog **JANVIER MULENZI** *L'internationalisation du phénomène colonial* (EHC E 25727:156) en historicus **FELIX NKUNDABAGENZI** schreef in 1961 *Rwanda politique* (EHC E 183996:[3]), een overzicht van de politieke geschiedenis tussen 1958 en 1961. Mulenzi en Kagame schreven evenwel vanuit het standpunt van de Rwandese monarchie, die gesteund werd door de Europese machten en de discriminatiepolitiek tussen Hutu's en Tutsi's in stand hield.

Een opvallend unicum in de collectie is een vertaald artikel van de jonge **JOSEPH-DÉSIRÉ MOBUTU** uit 1959, die dat jaar samen met enkele andere Congolese schrijvers een begeleide tweedaagse reis door de Belgische Ardennen maakte (EHC K 191556). Mobutu werd na een staatsgreep in 1965 meer dan dertig jaar dictator van Congo, dat hij herdoopte tot Zaïre. Zijn bestuur laat tot op vandaag voelbare sporen na in het land.

Zoektips voor de collectie

De Congocollectie van de Erfgoedbibliotheek is te raadplegen als één **DEELCOLLECTIE**. Alle boeken kan je terugvinden in de online catalogus. Deze vind je [hier](#). Specifieke titels die in deze zoekhulp aangehaald zijn, kun je ook op ‘**PLAATSKENMERK**’ opzoeken in de catalogus (via eenvoudig zoeken). De plaatskenmerken zijn daarom tussen haakjes vermeld (laat ‘EHC’ weg in je zoekopdracht).

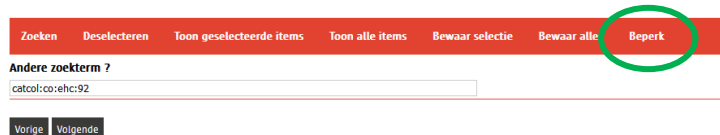

Om deze collectie te raadplegen, kijk je onder het kopje ‘**COLLECTIES**’, bovenaan in het beginscherm van de digitale catalogus. Klik vervolgens op ‘**BLADEREN**’, dan ‘**COLLECTIES PER THEMA/ONDERWERP**’ en ten slotte ‘**COLLECTIE KOLONIAAL CONGO EN RUANDA-URUNDI**’. Als je naar beneden scrolt, zie je naast ‘inhoud van de collectie’ een link staan naar ‘**BESCHRIJVINGEN IN DE COLLECTIE**’. Via deze link kom je in een digitale catalogus terecht die enkel de publicaties in deze collectie samenbrengt.

Je kan nu je zoekopdracht verfijnen. Links kan je een aantal **PARAMETERS** selecteren, zoals taal, jaartal of publicatietype. Kaarten of tijdschriften zijn bijvoorbeeld het makkelijkst te vinden via hun publicatietypes. Ook kan je rechts bovenaan de resultaten sorteren op jaartal of op alfabetische volgorde van de titel.

Daarnaast kan je ook op **ONDERWERP** zoeken binnen deze collectie. Zoeken op onderwerp is handig als je publicaties zoekt over een bepaald thema of binnen één genre. De onderwerpscodes zitten echter niet tussen de parameters links, en moeten dus manueel worden toegevoegd in de zoekbalk. Met de knop ‘**BEPERK**’ rechts bovenaan krijg je extra zoektips om handmatig je resultaten verder te verfijnen in deze deelcollectie.

Een onderwerp kan worden opgezocht door ‘**AND OW:[ONDERWERP]**’ toe te voegen in de zoekbalk. Onderstaand voorbeeld toont bijvoorbeeld hoe je binnen één collectie kan zoeken op alle publicaties over geografie. Daarnaast zie je een hele lijst aan andere mogelijke filters die je zelf kan toevoegen in de zoekbalk. Zoekopdrachten met onderwerpscodes kunnen ook gecombineerd worden, steeds met ‘**AND**’ ertussen.

Terug

Zoek enkel in de collectie van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

catcol:co:ehc:92 AND owr:geografie

Zoeken

Zoektips:

c:laus	zoekt op c:laus in het auteurs-, titel- of onderwerpveld.
au:c:laus AND ti:verdriet	zoekt op auteur c:laus in combinatie met verdriet in titel
au:c:laus AND (ti:verdriet OR ti:geruchten)	zoekt op auteur c:laus in combinatie met verdriet of geruchten in titel
owr:geschiedenis AND owr:brabant	zoekt records met de termen geschiedenis en brabant in het onderwerp.
te?st	zoekt op text, test, tell, temt, tent, ...
an*sthes*	zoekt op anaesthesie, anesthésiologie, anaesthesiologica, anestesia, anaesthesiology, ...
ahouse:sotheby*	zoekt naar publicaties over veilingen die plaatsvonden in een Sotheby veilinghuis
aplace:antwerpen	zoekt naar publicaties over veilingen die plaatsvonden in Antwerpen
asdate:1857*	zoekt naar publicaties over veilingen die plaatsvonden in het jaar 1857
ehouse:smak*	zoekt naar publicaties over tentoonstellingen die plaatsvonden in het SMAK
eplace:antwerpen	zoekt naar publicaties over tentoonstellingen die plaatsvonden in Antwerpen
ename:picasso	zoekt naar publicaties over tentoonstellingen met het woord "picasso" in de titel van de tentoonstelling
esdate:1995*	zoekt naar publicaties over tentoonstellingen die startten in het jaar 1995
year:1970	zoekt naar publicaties uitgegeven in 1970
c:laus year:[1970 TO 2003]	zoekt naar boeken over/van c:laus gepubliceerd tussen 1970 en 2003. Opgelet: TO in hoofdletters

Veel publicaties hebben als onderwerp 'Congo', 'Geschiedenis van Congo', 'Centraal-Afrika' of 'Kolonisatie. Dekolonisatie'. Werken die ook betrekking hebben op België vallen soms onder 'België' of 'Geschiedenis van België en Luxemburg'. Heel wat van de meer algemene beschrijvingen (zoals reisverslagen, expeditie, missieverhalen of geografische publicaties) vallen dan weer onder het onderwerp 'LANDELIJKE DOCUMENTATIE'. De vaagheid van deze onderwerpscode maakt hem echter minder bruikbaar. Beschrijvingen van de Congolese bevolking door Europese ogen vallen vaak onder 'Volkenkunde', maar ook onder 'Landelijke documentatie' vind je veel van dit soort boeken terug.

De **NATUURWETENSCHAPPEN** zijn makkelijker te vinden, onder de onderwerpen 'Geografie', 'Fysische geografie', 'Flora', 'Plantkunde', 'Meteorologie' of 'Infectieziekten'. Biologische werken zijn vaak gelinkt met de specifieke klasse of soort die ze behandelen, zoals 'Vissen', 'Zoogdieren', 'Vogels' of 'Insecten'. **PALEONTOLOGISCHE WERKEN** kun je vaak vinden onder 'Algemene paleontologie' of 'Paleozoölogie'. **ARCHEOLOGISCHE PUBLICATIES** zijn meestal gekoppeld aan 'Prehistorie' of 'Archeologie'.

WOORDENBOEKEN, GRAMMATICAS EN ANDERE TAALKUNDIGE WERKEN kun je meestal terugvinden onder 'Afrikaanse taalkunde' of 'Bantoe taalkunde'. Specifieke talen, zoals Tshiluba, Kikongo of Lingala zijn best te behandelen als zoekterm op zich, aangezien er niet altijd een onderwerpscode voor is. **EUROPESE LITERATUUR OF THEATERSTUKKEN** over Congo kan je in de deelcollectie meestal terugvinden onder 'Nederlandse letterkunde', 'Buitenlandse Franse letterkunde' of '(Verhalend) Proza'. Lieder zijn verdeeld onder 'Muziek', 'Muziekpartituur', 'Liedboek' of ook 'Nederlandse letterkunde'. Werken over de **MISSIONERING** zijn ten slotte bijna allemaal te vinden onder 'Ecclesiologie' of 'Christelijke kerkgeschiedenis'. De term 'Missionering' komt zelden voor als onderwerpscode.

Publicaties met betrekking tot **AFRIKAANSE KUNST** zijn te vinden onder 'Kunst', 'Toegepaste Kunst', 'Beeldhouwkunst' of 'Etnische Kunst'. Ook onder 'Volkenkunde' kan veel gevonden worden over Congolese kunst- en gebruiksvoorwerpen. Als je werken zoekt **GESCHREVEN DOOR AFRIKANEN OF MET AFRIKAANSE TEKSTEN**, is er het trefwoord 'Afrikaanse Letterkunde'. Dit is echter zeker niet sluitend, en ook onder 'Afrikaanse taalkunde' of 'Poëzie' kan gezocht worden. Uitgaven die te maken hebben met de **WERELDTENTOONSTELLINGEN** vallen vaak onder 'Multidisciplinaire organisaties'. Publicaties over en door de **KOLONIALE HOGESCHOOL OF ANDERE ONDERWIJSORGANEN** vind je onder 'Hoger Onderwijs' of 'Pedagogiek'. Boeken over de transportinfrastructuur zijn te vinden onder de specifieke vorm, zoals 'Scheepvaart' of 'Spoorverkeer'.

Ten slotte kunnen **JURIDISCHE WERKEN** gevonden worden onder het trefwoord 'Recht' of een specifieke variant daarvan (bijvoorbeeld 'Administratief Recht', 'Internationaal Privaatrecht' of 'Rechtsgeschiedenis'). Werken van toepassing op **ECONOMISCHE EXPLOITATIE** zijn verdeeld onder een grote variëteit aan algemene trefwoorden, maar meer gericht zijn bijvoorbeeld 'Plantenteelt', 'Bosbouw', 'Landbouw(economie)', 'Metallurgie' of 'Mijnbouwindustrie'.

Aanvullende tips

Belangrijk om te weten is dat dergelijke onderwerpscodes allesbehalve objectief en allesomvattend zijn. Meer dan 15% van de publicaties in de Congocollectie heeft helemaal geen onderwerpscocode, en het toekennen van onderwerpen gebeurt door mensen (en is dus subjectief). Ook zijn sommige onderwerpscodes te vaag, te breed of zeggen ze weinig over de inhoud. Je zult merken dat voor heel wat specifieke Afrikaanse bevolkingsgroepen of talen er geen trefwoord bestaat. Het is zo dat het trefwoordensysteem waarmee de Erfgoedbibliotheek werkt vooral gefocust is op Europese publicaties, met als gevolg dat werken over specifieke niet-westerse thema's minder zichtbaar zijn.

Aanvullende zoekacties zoals naar een belangrijke auteur, een woord uit de titel, een publicatietype of een plaats van publicatie kunnen daarbij helpen. Zo kun je tijdschriften uit Congo vaak vinden door als plaats van uitgave 'Leopoldville' of 'Elisabethville' in te vullen, en als publicatietype 'tijdschrift' te kiezen. **EEN PLAATS VAN UITGAVE** kun je bepalen door in de zoekbalk 'pl:' gevolgd door een locatie in te geven, analoog aan 'ow:' voor onderwerpen. Ook kaarten, schoolboeken, theaterstukken en veilingcatalogussen zijn gemakkelijk te vinden via het publicatietype. Werken die specifiek over Ruanda-Urundi handelen, zijn meestal gelabeld met 'Rwanda' en/of 'Burundi'.

De koloniale collectie bevat publicaties in **VERSCHILLENDE TALEN**. Verschillende talen betekenen vaak ook verschillende spelwijzen. De overgrote meerderheid is in het Frans geschreven, maar ook Nederlandse of Engelse publicaties kunnen een waardevolle aanvulling zijn. Zo werd Congo in het Nederlands in die periode vaak nog als 'Kongo' gespeld, of verlengd tot 'Congoland'. Een asterisk (*) achter een woord zetten, geeft alle resultaten die een afgeleide zijn van het woord waarmee je zoekt. 'Congo*' geeft dus ook 'Congolaise'.

Deze zoekwijzer behandelt enkel de publicaties over Congo en Ruanda-Urundi in de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. Aangezien we onze catalogus delen met een aantal andere instellingen in Antwerpen, zoals de Universiteit Antwerpen, het Letterenhuis, het MAS of het Rubenshuis, krijg je als je via de normale weg in onze catalogus zoekt ook de resultaten voor hun collecties te zien. Via het venster '**GEAVANCEERD ZOEKEN**' kan je meerdere parameters combineren en onderaan de pagina aanvinken in welke collecties je precies wil zoeken. Let wel: je kan geen aparte deelcollectie aanduiden als zoek-parameter.

[Eenvoudig zoeken](#) [Snelzoeken](#) [Geavanceerd zoeken](#)

Terug

Zoektermen

<input type="text"/>	<input type="text"/>	Titel ▼
EN ▼	<input type="text"/>	Auteur - Persoonsnaam ▼
OF ▼	<input type="text"/>	Onderwerpen ▼
NIET ▼	<input type="text"/>	Uitgever ▼

Zoeken

Daarnaast kan je ook **EXTERNE HULPMIDDELEN** gebruiken. Het digitaal platform [Abraham](#) biedt een online catalogus aan van de Belgische kranten die bewaard worden in Vlaanderen. Je kan er het kranttype 'koloniale pers' doorzoeken om kranten te vinden die in koloniaal Congo zijn gedrukt. Daarnaast is er ook [Unicat](#), de gezamenlijke catalogus van alle Belgische wetenschappelijke

instellingen. Als je een boek bij ons niet vindt, is deze databank vaak je beste optie om te controleren waar het wel raadpleegbaar is. In de KBR, het AfricaMuseum of de verschillende universiteitsbibliotheken vind je ook heel wat koloniale bronnen terug. Als een titel uit onze collectie gedigitaliseerd is, vind je een koppeling terug in onze eigen catalogus. Ook andere databanken zoals [Google Books](#), [Internet Archive](#), [Gallica](#) (van de Bibliothèque nationale de France) of [BelgicaPress](#) (van de KBR) stellen heel wat publicaties over Congo digitaal beschikbaar als de auteursrechten dat toelaten.

Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

Hendrik Conscienceplein 4

B – 2000 Antwerpen

